

**Abstract.** Live is change - this well-known truth is embedded in the idea of development throughout our lives, as we will never be the same people we were 10 years ago and those that we will be after 20 or 30 years. Although the changes that are taking place in most cases lead to our development and aging, in order to succeed in adapting to them, it is necessary to solve the series of developmental tasks to each stage of our lives.

**Key words:** development, developmental tasks.

Един от първите теоретици, който разглежда живота като серия от задачи на развитието, с помощта на които хората от всяка възраст трябва да се справят, за да се адаптират към настъпващите промени в своя живот, е Р. Хавигхърст.

Той въвежда термина „задача на развитието“ през 50-те години на миналия век и го определя като „... срещата по средата между индивидуалните потребности и изискванията на социума. Това предполага взаимодействието на активно учещ се човек с активната социална среда“. По този начин задачата на развитието има ранен и значителен принос към човешкото развитие през целия живот (Navighurst 1952).

Според Р. Хавигхърст задачите на развитието възникват през определен период от живота на човека и тяхното успешно решение води до зараждането на щастие и успех в последвалите задачи на развитието. Неуспехът води до появата на нещастие, неодобрение от обществото и зараждане в следствие на трудности в живота (Navighurst 1952).

Източниците, водещи до зараждането на задачите на развитието, са три – биологично съзряване, културен натиск (очакванията на обществото) и индивидуалните желания, аспирации и ценности на личността. Част от задачите на развитието първоначално могат да възникнат в резултат само на един от източниците, въпреки че в повечето случаи те възникват в резултат на комбинацията от тези фактори, които действат заедно.

Съгласно Р. Хавигърст животът на човека включва шест основни етапа на развитие – кърмачески период и ранно детство (от раждането до 6 години); средно детство (от 6 до 12 години); юношество (от 13 до 18 години); ранна зряла възраст (от 19 до 29 години); средна зряла възраст (от 30 до 60 години); и късна зрялост (след 60 години).

Задачите на развитието през ранната зряла възраст (от 19 до 29 години) са свързани преди всичко със създаването на семейство, реализирането на определена професионална дейност и воденето на активен социален живот.

Описаните от Р. Хавигърст задачи на развитието за разглеждания период са следните (Sugarman 2001):

- ✓ избор на партньор – това е една от най-интересните и най-смушаващите задачи за младите хора, докато тя не бъде успешно изпълнена;

- ✓ да се научиш да живееш с партньора, т.е. да приемаш другия с неговите положителни и отрицателни страни, както и да се научиш да контролираш емоциите и чувствата си;

- ✓ създаване на семейство, свързано с раждането на дете;

- ✓ отглеждане на деца – младата двойка поема отговорност, далеч по-голяма от отговорността, която е имала преди. Сега те са отговорни не само за собствения си живот, но и за този на децата си, за техните физически и емоционални потребности;

- ✓ първи стъпки в професията, задача, която отнема голяма част от времето на младия човек;

- ✓ включване в избрана социална група в зависимост от интересите.

Тези задачи са силно повлияни от социалните изисквания и норми в даденото общество. Решението за забавяне на родителството до края на 30-те или 40-те години например означава, че много от

възрастните в средна зряла възраст не са създали потомство и не участват в дейности, които са описани от учения като характерни за ранната зряла възраст (Handy 1989, Arthur 1994, Arnold, Jackson 1997).

По отношение на следващия етап от развитието в нашия живот – средната зряла възраст – част от задачите, представени от Р. Хавигърст, са валидни и днес. Те произтичат от настъпващите физиологични промени в рамките на самия организъм и преди всичко от собствените изисквания, които всяка личност поставя пред себе си в зависимост от ценностите и стремежите си.

Р. Хавигърст дефинира следните задачи на развитието, които човек следва да разреши през средната зряла възраст (от 30 до 60 години):

- подпомагане на децата в юношеска възраст, за да станат отговорни и щастливи възрастни;
- постигане на възрастова социална и гражданска отговорност;
- достигане и поддържане на определена професионална кариера;
- установяване на определени дейности в свободното време;
- постигане на независимост от партньора;
- приемане и регулиране на физиологичните промени, съпътстващи средната зряла възраст;
- подпомагане на застаряващите родители (Sugarman 2001).

Най-общо той обединява тези задачи на развитието в четири групи – задачи, свързани с физиологичните промени; задачи, свързани с промяна на интересите; задачи, свързани с професионални корекции; задачи, свързани със семейния живот. Както и при задачите от останалите възрастови периоди, така и тук, задачите няма да се реализират по едно и също време и по един и същ начин от всички лица, преминаващи през средната зряла възраст. Вероятно е част от тях да се реализират през по-ранния етап на периода, а друга – в неговия край.

При класифицирането на уникалните и повтарящи се задачи на развитието Р. Хавигърст идентифицира и задачите на развитието, с които трябва да се справят хората в късната зряла възраст в рамките на биологичните, психологичните, културните или социалните домейни (Sugarman 2001, Havighurst, Albrecht 1953).

Задачите на развитие през този период се различават от задачите на развитие през останалите възрастови периоди по един-един-

ствен аспект, а именно „задържане на живота“, а не неговото завладяване. В трите сфери от живота – физическа, ментална и икономическа – ограниченията стават особено очевидни през този период. В социалната сфера има шанс за компенсиране на стеснените социални контакти и интереси чрез разширяването на друг вид контакти.

Характерните задачи и кризи, с които следва да се справят лицата от късна зряла възраст, са следните (Navighurst 1952):

- приспособяване към физическата безпомощност и влошаване на здравето чрез интегриране на тези промени като свойствени за този етап на жизнения цикъл;

- адаптация към начина на живот след пенсионирането, понижените доходи, бедността, обидите, свързани със стареенето, които включват загуба на физическа привлекателност и статут;

- приспособяване към живота след смъртта на партньора;

- присъединяване към своята възрастова група, като при решаването на тази задача обикновено се наблюдава съпротива от страна на остаряващите. Трябва да се има предвид, че обикновено хората забелязват остаряването на другите, но не и своето собствено;

- изграждане на нов начин на живот, който да носи удовлетворение чрез търсенето на нови дейности и приятели;

- установяване на задоволително физическо съществуване.

Адаптацията към късната зряла възраст изисква разрешаването на редица противоположни задачи, свързани с решаването на конфликта между миналото, настоящето и бъдещето. В зависимост от начина на адаптиране психическото стареене може да доведе до различия в личностното функциониране – регрес, стабилност или ново личностно израстване.

Малко по-специфични и съответно по-малко обвързани с културата задачи на развитието през различните етапи от развитието са били разработени от Б. Нюман и П. Нюман, които ги дефинират като „... доминиращи за даден човек проблеми и усилията, които той влага за решаването им, като се включват и придобитите познания на определен етап“ (Newman, Newman 1995).

В зависимост от възрастовия период задачите на развитието са следните:

- кърмачески период (от раждането до 2 г.) – изграждане на социална привързаност; съзряване на сетивната, възприятната и двигателната функция; разбиране природата на обектите и създаването на категории от понятия; емоционално развитие;
- ранно детство (от 2 до 4 г.) – прохождение; развитие на езика, фантазиите и самоконтрола;
- ранна училищна възраст (от 4 до 6 г.) – полова идентификация, ранно морално развитие, осъществяване на групови игри;
- средна детска възраст (от 6 до 12 г.) – изграждането на приятелски връзки, жизнени умения и операции, самооценка и отборна игра;
- юношество (от 12 до 18 г.) – физическо съзряване; развитие на формалните операции; емоционално развитие; членство в групи на връстниците; изграждане на сексуални отношения;
- ранна младост (от 18 до 22 г.) – изграждане на автономност и отделяне от родителите; полова идентичност; интернализиран морал; избор на професионална дейност;
- ранна зряла възраст (от 22 до 40 г.) – създаване на интимни отношения и стартиране на професионална дейност, изграждане на определен жизнен стил;
- средна зряла възраст (от 40 до 60 г.) – разширяване на професионалната дейност; родителски грижи; разширяване на взаимоотношенията (родствените взаимоотношения);
- ранна късна зряла възраст (от 60 до 75 г.) – поддържане на интелектуална жизненост; пренасочване на енергията към нови роли и дейности; приемане на собствения живот; развитие на собствената гледна точка за смъртта;
- късна късна зряла възраст (над 75 г.) – справяне с физическите промени на стареенето; развитие на психо-исторически перспективи; подготовка за „пътуване през неизследван терен“.

Като цяло концепцията за задачите на развитието би могла да се използва като рамка, с помощта на която се описва ходът на живота, която е полезна, макар да има различно тълкувание, както в културно, така и в кохортно отношение.

Част от хората приемат редица от задачите на развитието в своя живот, а друга ги отрича, но въпреки това решаването на всяка една от тях ни дава възможност да изживеем живота си по-пълноценно и смислено.

**БИБЛИОГРАФИЯ**  
**BIBLIOGRAPHY**

1. **Arnold, J., C. Jackson.** (1997). The new career: Issues and challenges. *British Journal of Guidance and Counselling*, 25(4), 427–433.
2. **Arthur, M. B.** (1994). The boundaryless career: A new perspective for organizational inquiry. *Journal of Organizational Behavior*, 15, 295–306.
3. **Handy, C.** (1989). *The age of unreason*. London: Arrow.
4. **Havighurst, R.** (1952). *Developmental Tasks and Education*. New York: David McKay.
5. **Havighurst, R., R. Albrecht.** (1953). *Older People*. New York: Longmans, Green.
6. **Newman, B., P. Newman.** (1995). *Development through life: A psychosocial approach* (6th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole, pp. 46.
7. **Sugarman, L.** (2001). *Life-Span Development, Frameworks, accounts and strategies*, Taylor & Francis Inc.